

Fotografie van Wespendieven *Pernis apivorus* en het verhaal achter de foto's

Wim van Barneveld jr.³

Geheimzinnige speurder van het stille woud
Strateeg in het bespieden van zijn 'bout'
Ambachtelijk graver
Zwijgzame ratendrager
Maar eenmaal Bos en Boom verlaten
Houd hem dan goed in de gaten
Onze frivole sjanser
Magistrale luchtdanser
Voorwaar een tovenaer
En met zijn ratelend gekeffer
Een magische voltreffer*

*Wim van Barneveld sr.

Speciaal voor het 25-jarig bestaan van De Takkeling, in kleur, leek het mij leuk om een aantal voor mij bijzondere foto's te delen met de lezers van dit blad. Al jaren heb ik een buitengewone belangstelling voor natuur in het algemeen, en dan in het bijzonder (roof)vogels. Eind jaren negentig is fotografie hierin een steeds prominentere rol gaan spelen. De laatste jaren kan ik mij vanaf begin mei niet meer goed focussen op andere mooie gebeurtenissen die in deze periode zo algemeen zijn, want de Wespendieven zijn weer in het land!

Vanuit mijn woonplaats Wageningen onderneem ik, in een straal van ongeveer 35 km, heel wat ritjes op mijn expeditiefiets, als ik minder tijd heb, of op hersteldagen, per brommer. Kijker en telelens gaan meestal mee. Het van te voren verdiepen in een soort, zoals het lezen van wetenschappelijke literatuur, speelt een belangrijke rol om uiteindelijk tot succes te komen.

Als er actieve paren zijn probeer ik de nesten op te sporen, in enkele gevallen worden de jongen gewogen, gemeten en geringd. Aangezien ik niet doe aan 'boomtoppen' neemt het opsporen van actieve paren veel tijd in beslag. Mijn strategie is vooral observeren in meer open en fragmentarisch bosgebied. Als dit niet voor handen is, maak ik gebruik van een uitkijktoren en/of een ander uitzichtpunt.

3 Alle foto's van de auteur (diens copyright).

De uitkijktoren

In het voorjaar van 2010 ontdekte ik tijdens een fietstocht en met behulp van een topografische kaart een prachtige uitkijktoren op de ZW-Veluwe. Er was dat jaar in juni van alles te zien, veel roofvogels met prooi, zoals Havik, Buizerd en Sperwer. Vanaf juli zag ik ook geregeld Wespendifieën. Het was echter moeilijk te zien of de vogels met voedseltransport in de weer waren. Hoog opcirkelen en in een rechte lijn afzakken deed vermoeden dat er een actief nest zat.

Eind juli werden mijn vermoedens bevestigd: een mannetje Wespendifie vloog op ongeveer 100 m afstand langs de toren met prooi. In zijn klauwen een nestjonge vogel, en op zijn rug een gps-datalogger (zo bleek naderhand, toen ik de foto's bekeek op het lcd van mijn camera; Foto 1). Toen ik het nest had gevonden met daarop twee jongen als bonus heb ik Rob, Jan, Willem en Peter ingeschakeld. Een paar dagen later konden de jongen succesvol worden geringd, gemeten en gewogen door het boven genoemde gezelschap, wat zelden met z'n vieren bij elkaar te zien is. Het mannetje Wespendifie bleek trouwens een verloren gewaande vogel te zijn die herontdekt was.

Foto 1. Volwassen mannetje Wespendifie met jonge vogel als prooi, ZW-Veluwe, juli 2010. Duidelijk is de datalogger op de rug te zien. *Adult male Honey-buzzard with avian nestling heading for nest, July 2010. Datalogger on back is clearly visible.*

Dat jaar waren er vanuit de toren regelmatig andere Wespendifieën te zien. Een daarvan was een prachtig markant vrouwtje dat uiterlijke kenmerken had van een juveniele Havik (Foto 2).

Foto 2. Markant getekend adult vrouwtje Wespendief, met krachtig gestreepte havikachtige borst (let ook op krop), ZW-Veluwe, juli 2010. *Adult female with boldly streaked, goshawk-like breast, ZW-Veluwe, July 2010.*

Vlinderen

Half mei 2012 observeerde ik vanaf een bankje in de buurt van een ander nest op de ZW-Veluwe, met zicht over het bos waar voorheen succesvol jongen waren uitgevlogen. Bij dit nest had ik gezien dat toen het vrouwtje het nest bezocht, het mannetje – komende van de andere kant met een nestjonge vogel in de klauwen – rechtstreeks naar het nest vloog. Toen ik aan het begin van de avond naar huis wilde gaan, verscheen er opeens een luidruchtig koppeltje zwarte kraaien, dat zich actief ophield in het nestbos. Ik besloot te wachten en te wachten en... Ik was benieuwd of en hoe de Wespddieven op de kraaien zouden reageren. Het wachten was een goede keuze, want schuin boven mij, in prachtig avondlicht, verscheen het mannetje dat begon te vlinderen (Foto 3). Enkele minuten later verscheen het vrouwtje dat samen met haar man kortstondig boven het nestbos ging cirkelen. De kraaien waren agressief naar de Wespddieven. Dat jaar werd er op het bewuste nest niet gebroed.

Foto 3. Vlinderende man Wespddief, met een sequentie van 5 beelden per seconde, waarvan het 1ste, 3de, 5de, 7de en 9de beeld zijn gebruikt en samengevoegd. Van rechts naar links (1) aanzet tot opwaartse zwiep, (2 en 3) begin wapperen tijdens bijna stilhangen in de lucht, (4) begin kantelen tijdens wapperen en (5) voorover kantelen en nabibberen met vleugels. ZW-Veluwe, 25 mei 2012. *Wing-clapping display of adult male Honey-buzzard, composed of a photographic sequence with 5 images per sec (in which images 1, 3, 5, 7 and 9 have been used), from right to left upward swoop, start wing-clapping when almost hanging still and forward tilt with shivering wings, SW-Veluwe, 25 May 2012.*

Een open plek in het bos

Ook een open plek aan de rand van de zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug, temidden van aaneengesloten bos, voldoet uitstekend om roofvogels te fotograferen. Zeker als het weerbeeld bestaat uit harde wind en korte, felle opklaringen. Roofvogels blijven dan laag en ze zitten opeens voor je neus. De meeste maken kortstondig gebruik van thermiek, zo ook deze prachtige donkere manlijke Wespendif (Foto 4). Helaas heb ik deze vogel nooit meer teruggezien, vandaar mijn aanduiding dat het een passant betrof.

Foto 4. Man Wespendif passeert dichtbij; let op de krachtige staartbandering die aan een vrouw doet denken. Utrechtse Heuvelrug, 10 juli 2012. *Adult male Honey-buzzard with female-like tail banding, Utrechtse Heuvelrug, 10 July 2012.*

Prooiaanvoer

Tijdens een fietstocht laat in de middag door de Gelderse Vallei hoorde ik een lang aanhoudend geflieuw, er was duidelijk iets niet in de haak. Ter plaatse aangekomen, geen geflieuw meer en ook geen Wespendifen. Na c. 30 minuten vliegt er een mannetje Wespendif schuin achter mij langs, laag over de grond en achter berken langs. De vogel maakt een flinke correctie van 90 graden en vliegt over de bosrand heen. Dit type gedrag vind ik verdacht en ik besluit te wachten.

Als er een nest zit, zo bedenk ik me, is de kans aanwezig dat het mannetje uit dezelfde richting met prooi zal verschijnen. Ik besluit te gaan liggen ter hoogte van de berkjes, uitzicht houdend op het luchtruim. Na 45 minuten wachten is het raak, ik zie direct dat er iets aan z'n poten hangt, dit blijkt een flinke raat te zijn. Het licht werkt mee en de

vogel wordt prachtig beschenen door de zon. Ter hoogte van mijn positie maakt hij een bocht van 90 graden, precies zoals hij vertrok.

Vijf minuten later cirkelen het bewuste mannetje en vermoedelijk z'n vrouwtje boven het 'waarschijnlijke' nestbos. De volgende dag ben ik uitgebreid gaan zoeken, maar tegen de verwachting in vond ik geen nest, geen jongen, en ook geen oudervogels! Lange tijd bleef het voor mij gissen wat er zich die bewuste dag heeft afgespeeld. Uit recente literatuur weet ik inmiddels dat Wespendieven, kort nadat hun nest is gepredeerd, nog met prooi kunnen aankomen. Mogelijk heeft zich dat hier afgespeeld.

Foto 5. Adulte man Wespendief vliegt met forse raat van Gewone wesp naar nest, Gelderse Vallei, 20 juli 2012. *Adult male Honey-buzzard heading for nest with large comb of Vespula vulgaris, 20 July 2012.*

Strontjes op een tak

Het verhaal van deze foto begint met de twee strontjes op de tak van een dode eik, nabij een plasje op de Utrechtse Heuvelrug. Enkele jaren hiervoor zag ik, zittend onder een grote beuk, plotseling een schaduw. Tegenover mij, op ruime afstand (c. 125 m), landde een roofvogel in een hele grote grove den die boven de rest van de bomen uit torende. Dit bleek een vrouwtje Wespendief te zijn.

Een jaar later besluit ik op het laatste moment met de fiets af te slaan, even polshoogte nemen bij het bewuste plasje, het was immers 30 graden. Toen ik kwam aanrijden, kon ik zien dat er een Wespendief wegvloog van de bewuste tak van de dode eik. Weer enkele jaren later, juli 2014, en met meer kennis op zak, besluit ik het serieus aan te pakken (voor een goede individueel herkenbare foto). Ik moet er voor zorgen dat ik,

als de Wespendif komt aanvliegen en vanuit de grote grove den de omgeving in zich gaat opnemen, vanuit die positie niet gezien kan worden. Zittend tussen struiken en overhangende takken, een camouflagenet over de telelens, neem ik de proef op de som. Het is drukkend warm en er is veel sluierbewolking, de omstandigheden zijn ideaal. Wandelaars en mensen op een bankje enkele meters voor mij (kijkend in mijn richting) zien mij niet. Een kwartier nadat ze zijn vertrokken, is het moment daar. Een schaduw, en wat later zit er een prachtig vrouwtje Wespendif voor mij. De lens staat gericht op de bewuste tak om beweging te voorkomen. Kijkend door het net kan ik de omgeving in de gaten houden, maar er is een probleem: ik kan niet door het oculair heen kijken. Dit los ik op door via de live view scherp te stellen en te fotograferen (spiegel is opgeklapt, zodat er niet op nauwelijks geluid is te horen). In mijn linker ooghoek zie ik twee andere Wespendifen, laag over de grond zwevend, naar het plasje gaan. Beide blijven buiten mijn gezichtsveld, ze zitten voor mij achter de steile rand van het plasje. Een is een mannetje, de ander blijft ongewis. Enkele ogenblikken later hoor ik gespetter. Het vrouwtje blijft op de dode tak zitten en kijkt enige tijd recht in de lens. Uiteindelijk vliegt ze naar een andere boom buiten mijn gezichtsveld, de andere twee vliegen met haar mee.

Foto 6. Oplettend adult vrouwtje Wespendif bij plasje, Utrechtse Heuvelrug, 4 juli 2014.
Watchful adult female Honey-buzzard near pool, 4 July 2014.

Het bewuste vrouwtje zit al jaren in dit gebied en zweeft vaak samen met een lichte man. Soms wordt er gevlogen met buurmannen en vrouwen. Ik heb haar in al die jaren nog nooit kunnen betrappen op een voedselvlucht, laat staan op een nestvondst in de directe omgeving. Zelf heb ik inmiddels niet meer de illusie niet gezien te worden.

De vuilnisbelt

Vanaf een voormalige vuilnisbelt uitkijkend op een nestlocatie van een paartje Wespddieven zijn regelmatig vliegbewegingen te zien. Aangezien de heuvel tussen twee bosgebieden in ligt, zijn er ook andere Wespddieven die komen buurten. Voorafgaande aan de eileg is het bewuste paar bij goed weer tegen het einde van de ochtend kortstondig in de lucht te zien. Het was mij opgevallen dat er regelmatig zweefsessies plaatsvonden die vlak langs de noordkant van de heuvel gingen, uitkomend aan de rand van het andere bosgebied. In deze bewuste randzone zag ik in 2014 vaak een oudervogel omhoog cirkelen en met voedsel afglijden naar het nest (zowel mannetje als vrouwtje). Het mannetje dat al jaren succesvol met ‘zijn’ vrouwtje twee jongen weet groot te brengen, heeft geregeld contact met een buurman die veelvuldig boven het foerageergebied van het bewuste paartje is te vinden. Deze buurman besteedt veel tijd bij het nest van het succesvolle paar en lijkt geen partner te hebben. Ook komt het voor dat hij omhoog cirkelt bij de nestlocatie van het bewuste paar met het succesvolle mannetje achter zich aan zwevend.

Foto 7. Man Wespddief vliegt op 10 m afstand langs, ZW-Veluwe, 21 mei 2015. *Male Honey-buzzard flies past at a distance of 10 m, 21 May 2015.*

Op deze ochtend, 21 mei 2015, zie ik hetzelfde tafereel, maar nu zijn de vogels met z'n drieën. Vermoedelijk heeft er nog geen eileg plaatsgevonden. Zittend op de heuvel met telens onder handbereik en uitkijkend over de vermoedelijke nestlocatie moet ik mijn positie heroverwegen. Er bestaat een kans dat de vogels terug zouden zweven langs de noordkant van de heuvel, wat mij in staat zou stellen betere beelden te maken en vogels individueel te herkennen. Na ruim twee uur wachten (je ziet tussendoor een hoop andere leuke dingen) zie ik drie vogels de lucht ingaan, het blijkt al snel inderdaad om Wespendifieven te gaan. En ze komen recht op mij af! Aangezien er rechts van mij een grote struik staat, is het onmogelijk autofocus te gebruiken. De vogels blijven achter deze struik en doen dit mijn inziens bewust (het statief met 'zware' lens optillen en opnieuw de vogels in focus krijgen is geen optie; het zou kunnen zijn dat ze aan de verkeerde kant langs mij heen gaan, in tegenlicht). Ik moet snel handelen en besluit gewoon te blijven zitten. Het gepaarde mannetje stuurt met hoge snelheid recht op mij aan, de andere twee zitten nu ruim achter hem en niet meer achter de struik. Ik probeer hem met de handmatige focus in het vizier te houden. Dan zit hij op c. 10 m (ooghoogte) naast mij. Snel schakel ik over op de autofocus, en met succes! Omdat de vogel zo dichtbij is, is het onmogelijk hem er helemaal op te krijgen, maar het resultaat is er niet minder om: het is een close-up actiebeeld geworden (Foto 7 en 8).

Foto 8. Dezelfde man Wespendifief, te dichtbij om in zijn geheel te fotograferen, ZW-Veluwe, 21 mei 2015. *Same adult male Honey-buzzard, too close to get a picture of the entire bird, 21 May 2015.*

Deze vogel zal over een langere periode herkenbaar zijn (zie verschillen in keeltekening tussen gepaarde man en buurman). De andere twee, zijn vrouw (Foto 9) en buurman (Foto 10), vliegen op grotere afstand langs; beide weet ik vrij eenvoudig te fotograferen. Later dat seizoen zou ik van het bewuste paar het nest vinden met daarop twee jongen die succesvol zouden uitvliegen.

Foto 9. Adult vrouwtje Wespindief, partner van man in Foto 7-8, ZW-Veluwe, 21 mei 2015.
Adult female Honey-buzzard, paired with male in Photos 7 and 8, 21 May 2015.

Foto 10. Adulte man Wespindief, buurman van het paar van Foto 7-9, ZW-Veluwe, 21 mei 2015.
Adult male Honey-buzzard, neighbour of the pair in photos 7-9, 21 May 2015.

Foto 11. Adulte man Wespendief met klein raatje strak onder de staart gedragen; zulke prooien worden gemakkelijk gemist door waarnemers met een kijker (al is het vlieggedrag van prooitransporterende vogels kenmerkend). ZW-Veluwe, 29 augustus 2016. *Adult male Honey-buzzard carrying small wasp comb, tightly held under its tail. Observers watching with binoculars can easily miss such prey (although flight behaviour during prey transportations is rather typical). 29 August 2016.*

Waar zijn ze gebleven, de Wespendieven?

Aan het einde van het wespendievenseizoen 2017 kom ik tot de conclusie dat ik van de 20 individueel herkenbare vogels er nog maar 13 heb teruggevonden, een vermindering van maar liefst 35%! Veel van deze vogels waren jaren achtereen actief in de bewuste gebieden. Een enkele keer kwam het voor dat er een vrouw door een andere vrouw, of een man door een andere man, werd vervangen. In sommige gebieden bleef het nu echter angstvallig stil. Dat kan deels te maken hebben gehad met zwerfgedrag van niet-broedende vogels. Zo zag ik een mij bekend mannetje op 17 km ten noorden van zijn gebruikelijke activiteitsgebied, dat zich kortstondig ophield bij het succesvolle nest van een paar aldaar. Een ander mannetje leek bij langdurig observeren in mei, juni en juli van de radar te zijn verdwenen (observaties nota bene boven boomtopniveau), om zich plotseling springlevend op 2 augustus 2017 te melden, luid flieuwend en samenzwevend met andere, mij onbekende, Wespendieven; dit betrof het individu van Foto 7 en 8. Van zijn vrouw (Foto 9) ontbrak echter elk spoor. Zou dit betekenen dat het verlies van een vogel de laatste jaren niet zomaar meer opgevangen kan worden? En zou dat op zijn beurt inhouden dat Wespendieven onder druk staan, en dat het structureel lage reproductiecijfer, zelfs voor een langlevende soort als de Wespendief, niet meer volstaat om verliezen op te vangen? Dan ziet het er niet best uit voor deze unieke soort.

Summary

Barneveld jr. W. van 2017. The stories behind photographs of Honey-buzzards *Pernis apivorus*. De Takkeling 25: 212-223.

Over the years, the author spent substantial time and effort in photographing Honey-buzzards inhabiting the southwestern Veluwe and neighbouring valley. His activities not only resulted in nice pictures, but also in detailed observations of the behaviour of this elusive species. In one instance, his photographs resulted in the rediscovery of a male carrying a datalogger, which had disappeared from the researcher's radar but surfaced again after carefully checking the pictures. As a consequence, the data on the logger (covering two full migration cycles) of this bird could be retrieved, its nest located and its chicks ringed. Similarly, photographs allowed individual recognition of breeding and non-breeding Honey-buzzards, showing that recently 7 out of 20 seem to have disappeared (in the sense of: not seen anymore), perhaps indicative of high mortality among adults?

Adres: wimvb01@gmail.com